

Turistika na Rychnovsku mezi dvěma válkami

MARIE DURMANOVÁ

ABSTRACT: Walking and hiking in the Rychnov district between the wars

This contribution looks at the understanding of leisure, and especially sports, activities and their realisation within the Živnostenská banka Clerks' Club, which was an association of employees of the largest Czechoslovak financial institution in the interwar period. It aims to show the changes in approach to sport over the existence of this banking institute, and considers in what way this kind of activity was projected into the role of management in the professional development of banking officialdom. As such, it examines the way of thinking of officialdom, which was an important component of the middle class at this time.

KEY WORDS: Walking and hiking – Rychnov district – Personalities – Club of Czechoslovak Tourists

CONTACTS: PhDr. Marie Durmanová, CSc., Vysoká škola obchodní v Praze, o. p. s., Spálená 76/14, 110 00 Praha 1

Rychnovsko, malebná oblast východních Čech na rozhraní Orlické tabule a Podorlické pahorkatiny, přes svůj nepopíratelný půvab četných přírodních atraktivit, trpělo poněkud odloučeností od center politického a kulturního života. Tato skutečnost do určité míry ovlivnila i sport a turistiku.

Jedná se o oblast s významnými kulturně-historickými památkami (zámky Rychnov nad Kněžnou, Častolovice, Kostelec nad Orlicí a zámek v Potštejně, zříceniny státních gotických hradů Litice, Potštejn, a mnohé další památky),¹ avšak vzdálenost od Prahy měla v některých etapách historického vývoje své přednosti. Umožnila Rychnovsku autonomní vývoj a tím vstoupilo do národních tradic, které rovněž představovaly pestrou strukturu. Považuji za podnětné zdůraznit, že Rychnovsko bylo v 15. a 16. století střediskem Jednoty bratrské a později jedním z center českého národního obrození. V 19. století a na počátku 20. století se zde vytvářela nová tradice, a to pobyty významných osobností politického a kulturního života v letních měsících v některých zvláště atraktivních místech oblasti. Je pozoruhodné, že některá údolí řek Divoké Orlice a Zdobnice, okouzila mnohé výtvarníky. Rybná nad Zdobnicí je nerozlučně spojena s tvorbou a bohužel také tragickým onemocněním Antonína Slavička, malíře bytostně českého a s umělecko-sběratelskou a organizátorskou činností katolického kněze děkana Salingera.² Zejména Pot-

1 Helena FALTYSOVÁ, *Královehradecko*, Praha 2002. Karel RATHOUSKÝ, *Město Rychnov n. Kněžnou a Soudní okres Rychnovský 1938*.

2 Děkan Jan Selichar organizoval kulturní život obce, kterou navštěvovali významní malíři, sochaři a představitelé kulturního života dvacátých let. Navštěvovali jej Antonín Slaviček, Herbert Masaryk, později Jan Slaviček, Vincent Beneš, Jan Trampota, Josef Hubáček, Bořivoj Žufan, Otakar Nejedlý, Václav Špála, Antonín Hudeček (který bydlel v Častolovicích), Miloslav Holý, Leoš Kubiček, Oldřich Hlavsa (vamberecký rodák) a mnozí další. Ve vile svých vnuček, Anny a Herberty, krátce pobýval v Rybné v roce 1929 prezident T. G. Masaryk i jeho syn Jan Masaryk. V roce 1938 byla v Rybné založena obrazová galerie, která pak byla v období po druhé

štein se specificky půvabným údolím Divoké Orlice zastíněné zalesněnými vrchy Velešova a zříceninou středověkého pohraničního hradu se stal již v 19. století centrem letních pobytů univerzitních profesorů a literátů.³ Tato tradice přetrvávala do dvacátého století. Je nutno poukázat na skutečnost, že tato oblast měla ještě před vznikem Československa některé zkušenosti, na které v novém státě navázala a rozvíjela je v nových podmínkách.

V Československé republice turistika získala významné postavení, protože umožňovala širokým vrstvám aktivně prožívat volný čas, poznávat přírodní a kulturní atraktivity, památky a současně rozvíjet sociální komunikace. Turistika se postupně strukturovala do mnoha forem – vedle klasické pěší turistiky vznikaly oddíly mototuristiky, lyžařské, vodácké, horolezecké, cykloturistické a podobné. Obecné zaměření turistiky na Rychnovsku vycházelo převážně z celostátní koncepce Klubu československých turistů (dále též KČST).⁴ V průběhu dvacátých let se organizační forma turistických spolků diferencovala. Vedle „tradičního“ Klubu československých turistů vznikla v polovině dvacátých let Československá obec turistická a rovněž aktivně působil Svaz československých dělnických turistů. Mezi těmito organizacemi byly některé koncepční diference, ale také, a to zejména v druhé polovině třicátých let, projevy snah o spolupráci. Turistika na Rychnovsku v optimistické atmosféře nového státu začínala organizačně navazovat na předcházející tradice. Jistě byla zajímavá skutečnost, že v Rychnově vznikl odbor Klubu českých turistů již 16. června 1889. To znamenalo, že (po Praze a Berouně) ve východních Čechách vznikla třetí pobočka významné české turistické organizace. Ideově a organizačně bylo založení rychnovské pobočky spojeno s činností profesorů místního gymnázia. Ředitel rychnovského gymnázia Ondřej Franta byl prvním předsedou pobočky do roku 1898. Jednou z nejvýznamnějších turistických aktivit v této etapě bylo značení cest v okolí Podorlicka a na hřebenech Orlických hor. Se začátky této činnosti se setkáme v Rychnově již v červnu 1890, kdy naproti tehdejší místní dívčí škole turisté vztyčili sloupek s orientační turistickou tabulkou.⁵ Rychnovští turisté pak až do konce 19. století a v období před první světovou válkou se s velkým elánem věnovali značení a úpravám turistických cest, vedoucím téměř ke všem pozoruhodným přírodním atraktivitám oblasti. Vybudovali značené turistické cesty např. Ke Studánce, do Javornice (později spojené s působením známého malíře Vojtěcha Sedláčka), do Liberka, kde se nachází významný celodřevěný kostel a varhany. Turisté v souladu s celostátní koncepcí KČST propagovali město Rychnov nad Kněžnou a doporučovali jeho návštěvu společně s příměstskou rekreační oblastí lesa Včelného. Je součástí přírodního parku údolí řeky Rokytenky. Parkem se táhne Javornický potok, na kterém byla později vybudována přehrada Ivánské jezero. Na Ivánské skále stojí socha poutníka Ivana. V lese Včelném byl na začátku 20. století vybudován hotel Studánka, který pozdějšími přístavbami získal lázeňský charakter.

Do historie rychnovské turistiky vstoupili v tomto období někteří výrazně obětaví pracovníci, kteří položili organizační a duchovní základy pro další rozvoj turistiky v regio-

světové válce rozšířena o Hlavsovu síň. Stanislav VOSYKA – Karel JAROŠ, *Galerie děkana Jana Selichara v Rybné nad Zdobnicí*, Rybná nad Zdobnicí 2008, s. 3, 4. Alice MASARYKOVÁ, *Jan Slaviček*, Odeon 1947, s. 25–27.

3 Helena KOKEŠOVÁ, *Návštěvy univerzitních profesorů v Potštejně*, in: *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století*, Sborník z mezinárodní vědecké konference Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, Praha 2008, s. 156.

4 Mojmír KRÁL a kol., *Československá turistika*, Praha 1988, s. 30. Jan Z. HAVELKA, *Z historie turistiky*. Turista 2006, č. 6. Jan ŠTEMBERK, *Dělnická turistika v meziválečném období* v tomto časopise.

5 Vladimír HOFRIKTER, *100 let tělovýchovy a sportu v Rychnově nad Kněžnou (1885–1985)*, Rychnov n. Kněžnou 1985, s. 115.

nu. Takovým činitelem byl bezesporu jednatel rychnovských turistů profesor gymnázia Josef Sallač, který působil v tomto malebném kraji až do roku 1900. Svým zápallem pro turistiku, jako objevování krás přírody, získal studenty gymnázia a od roku 1893 společně značkovali cesty v celé oblasti Orlických hor.⁶ V praxi to znamenalo mnohdy náročné upravování turistických cest, třeba i s budováním lávek. Turisté museli vždy získávat souhlas od majitelů pozemků. Turistická pobočka na Rychnovsku měla v uvedeném období poměrně široké spektrum činnosti – orientovala se na organizování výletů a to nejen pěších, ale také na výlety v kočárech tažených koňmi. Turisté nezaháleli ani v zimě, kdy pořádali výlety na saních (na počátku 20. století již lyžařské výlety). Turisté však neomezovali své aktivity jen na oblast kultivace těla, v souladu s antickým pojetím chápali spojitost tělesného rozvoje s intelektuálním. Proto jejich přednášková činnost, besedy a kulturní programy byly poměrně pestré a rozmanité. Pořádali geografické a jiné přednášky, ale také organizovali koncerty, divadelní vystoupení ochotnických souborů (např. „Zdobničana“ z Rybné aj.) a mnohdy také představení profesionálních divadelních těles. Kulturní dimenze v širokém pojetí turistiky přetrvala výrazně také v období mezi dvěma světovými válkami. Pro vytvoření materiální základny přednáškové a kulturní činnosti získávaly turistické pobočky Rychnovska ke spolupráci majitele hostinců, kde byly zakládány turistické stanice. I když není mnoho informací o spektrech jejich spolupráce s turistickými organizacemi, jednalo se o podnětnou iniciativu, která pokračovala i v Československu. Členům turistických spolků přinášela slevy a hostinským reklamu a vyšší návštěvnost ze strany turistů. Profesor Sallač si již v této době jasně uvědomoval, že cesta k masovosti turistiky vede přes budování nocleháren. Z jeho iniciativy byla vybudována již v roce 1894 turistická noclehárna v Rychnově v budově Občanské besedy, ve které tehdy bylo pět lůžek.

Další oblastí působení turistů byla vydavatelská činnost. Vycházely publikace Rychnovské turistické pobočky orientované převážně geograficky. Profesor Sallač připravil k tisku společně s učitelem Ochmem velkou turistickou mapu Rychnovska. O několik roků později byly pak vydány ve spolupráci s pedagogem Jarošem dvě velké mapy Orlického podhůří, které byly doprovázeny návrhy turistických výletů. Neobyčejnou pracovitost profesora Sallače je možné doložit faktem, že současně stačil zpracovat a vydat informační brožurku o Rychnově nad Kněžnou a jeho okolí a barevnou mapu lokality Studánka.

Také na počátku 20. století byl rychnovský region obdařen výraznými osobnostmi. Cestovní ruch je vytvářen životními příběhy tisíců účastníků, avšak některé osobnosti, vtisknou hnutí orientaci a etiku. K takovým lidem patřil bezesporu i Alois Wolf, jehož občanským povoláním byla farmakologie (byl majitelem lékárny). V letech 1901–1903 byl předsedou rychnovské pobočky KČT, až do roku 1906 pracoval jako pokladník. Z finančního hlediska se jednalo o náročné období, ve kterém se vedly spory s centrálním vedením KČT o ponechání části členských příspěvků na náklady na turistické značkování. Alois Wolf pracoval pak v různých funkcích v turistické organizaci Rychnovska až do roku 1924, např. jako vedoucí „Turistické poptavárny“ v dnešní terminologii něco

6 Tamtéž, rovněž Jan HAVELKA, *Značení turistických cest v historii KČT*, Turista 2010, s. 43–45. Také v zápisech z výborových a členských schůzí KČST v Rychnově nalezneme četné informace o značení turistických cest, např. na výborové schůzi 13. 6. 1923 za přítomnosti dr. Štemberka se jednalo o nutnosti obnovit, vzhledem k místním živelným pohromám, značky v Orlických horách. Okresní archiv Rychnov nad Kněžnou (dále jen SOKA Rychnov n. K.), fond Klub československých turistů Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 48/1.

jako informační středisko. Vystupoval také jako správce turistické noclehárny. K tiskové propagaci turistické organizace a jejich akcí byl využíván regionální tisk Posel z Podhoří, který vydával Karel Rathouský aktivní člen výboru Klubu českých turistů. Vznik nového státu – Československé republiky, byl na Rychnovsku přijat s nadšením. Vzednuté pocity národní hrdosti zvyšovaly aktivitu všech sportovních a tělovýchovných organizací. Je zcela přirozené, že se vlastenecké cítění nejvýrazněji projevilo u tělovýchovné organizace Sokola, který již v prosinci 1918 uspořádal v Rychnově koncert vlastního komorního tělesa. Byla tím vyjádřena také symbolika kulturní dimenze v poslání Sokola. Rovněž turistické organizace vstupovaly do nové historické etapy s entuziasmem, optimismem, ale i s vědomím návaznosti na své lokální tradice. Celkové zaměření jejich činnosti vycházelo z celostátní orientace a směrnic Klubu československých turistů. (Klub českých turistů se již v listopadu 1918 přejmenoval na Klub československých turistů.)

Mnohé metodické pokyny nalézali členové v jednotlivých ročnících Časopisu turistů. Propojení Rychnovska v oblasti turistiky s celostátní koncepcí bylo podtrženo i personálně, protože významná osobnost společenského a kulturního života v ČSR, Dr. Jiří Stanislav Guth-Jarkovský, který byl ve dvacátých letech předsedou KČST a ještě déle působil ve vedoucí funkci redakce Časopisu turistů, měl k Rychnovsku blízký vztah (v Rychnově nad Kněžnou studoval na piaristickém gymnasiu, kde také maturoval v roce 1878).⁷ V české turistické chatě Panorama v Deštném-Dříši se konal ve květnových dnech roku 1919 ustavující sjezd Turistické župy Orlické Klubu čs. turistů. Předsedou byl zvolen nadšený propagátor Orlických hor JUDr. Jindřich Štemberka, který byl členem tamního KČT od roku 1902 a pracoval v KČT v Praze až do osmdesátých let 20. století. Byl to právě JUDr. Štemberka, který v roce 1915 koupil v Deštném německý hostinec a přebudoval jej na turistickou chatu, ve které se konal zmíněný ustavující sjezd Orlické župy. Dr. Karel Březina byl také současně zvolen jednatelem KČST, který byl členem odboru KČST v Rychnově nad Kněžnou. Také v novém státě věnovali turisté velkou pozornost turistickému značení, pro Orlickou župu vyplynula z ústředí povinnost značkovat Orlické hory. Proto byl na sjezdu zvolen pro tuto činnost profesor Čeněk Chyský, který již v roce 1911 publikoval turistického průvodce – Vzhůru do Orlických hor. Po odchodu prof. Chyského do Prahy převzal vedení turistických značkařů Dr. Karel Březina, který byl současně vedoucím skautského oddílu. Organizační strukturu KČST Rychnovska je možné si představit podle evidenčních údajů Věstníku Klubu.

Na počátku dvacátých let 20. století představoval stav členské základny následující situaci: V Rychnově nad Kněžnou vznikla pobočka KČT v roce 1889. Roku 1923 měla 88 členů, v roce 1924 107 členů a jeden lyžařský kroužek. V Kostelci nad Orlicí vznikla pobočka KČST v roce 1919. V roce 1923 měla 233 členy a o rok později 256. Ve Vamberku pobočka vznikla v roce 1923, kdy měla 95 členů a v roce 1924 dosáhla počtu 120. V Potštejně vznikla pobočka v roce 1924 a měla 41 členů.⁸ Samozřejmě samotná statistika ještě nevypovídá mnoho o aktivitách turistických poboček, je však určitým zdrojem in-

7 Blízký vztah Gutha-Jarkovského ke Kostelci n. Orlicí je také zaznamenán v zápise z V. valné výborové schůze Klubu českých turistů 14. 1. 1923 v Rychnově n. Kněžnou viz též Alena JANKOVÁ, *Studentská léta J. Gutha-Jarkovského v Rychnově n. Kněžnou*, edice Literární kavárna Sv. 2, 2003. Členové výboru jsou informováni o otevření turistické stezky Dr. Gutha Jarkovského z Kostelce n. Orlicí přes Potštejn do Letohradu. 20.–21. května 1922. Těchto akcí se Guth Jarkovský v Kostelci osobně zúčastnil, absolvoval i umělecký večer před otevřením turistické stezky. Proto také v Kostelci je v současnosti škola s názvem G. Jarkovského a pamětní deska na náměstí. SOKA Rychnov n. K., fond Klub československých turistů Rychnov nad Kněžnou, inv. č. 55.

8 Časopis turistů, 1925, č. 6, s. 31–32.

formací. Podle údajů Časopisu turistů se obecně pokládá rok 1934 za vyvrcholení počtu členské základny. Bližší údaje z konce třicátých let z jednotlivých obcí se však v uvedeném prameni nevyskytují. Určitou představu můžeme získat z údajů sborníku, který vyšel v Rychnově nad Kněžnou ke stému výročí vzniku Klubu. Začátkem roku 1930 byl rychnovský turistický odbor v rámci Orlické župy na druhém místě s počtem 224 členů.⁹ Z hlediska členské základny se však do budoucna rýsoval značný problém, a to nedostatek dorostu. S tímto problémem se potýkal celý KČST, bylo proto nutné přistoupit k „modernizaci“ činností. Ve třicátých letech se rovněž projevíly finanční problémy, které souvisely s velkou investiční a stavební činností KČST. Jednalo se o náročnou výstavbu turistických chat a ubytoven a také nejasnosti v příspěvech na značkování turistických cest. Také se do celkového postavení promítly dopady hospodářské krize.

Finanční deficit byl také již příčinou rozladění mezi účastníky valné hromady rychnovského odboru KČST, který se konal k čtyřicátému výročí založení Klubu ve dnech 27. – 28. dubna 1929 v Rychnově nad Kněžnou. Orlická župa zajišťovala celonárodní sbírkou výstavbu Masarykovy chaty na Šerlichu. První chatu v Orlických horách postavil odbor KČT v Náchodě na Dobrošově již v roce 1895, ta byla v poválečném období přebudována architektem Dušanem Jurkovičem. V červenci roku 1921, kdy se konaly Jiráskovy slavnosti, poklepal Dr. Guth-Jarkovský na základní kámen. Obnovená chata i s šestibokou rozhlednou byla slavnostně předána veřejnosti v prosinci 1923.

Idea vybudování turistické chaty na nejvyšším hřebenu Orlických hor Velkém Deštném byla koncipována a systematicky prosazována duchovním „otcem“ české horské turistiky, JUDr. Jindřichem Štemberkou, rodákem z Rychnova nad Kněžnou, který také stál u zrodu tamního turistického klubu. Vzhledem k rozsahu a technické náročnosti stavby pověřilo vedení KČST dozorem nad její realizací odbor v Hradci Králové. Na sjezdu Orlické župy, který se konal v roce 1920 v malebném prostředí letoviska Potštejn, vybrali jeho účastníci zkušeného prvorepublikového architekta Bohumila Fuchse, který navrhl a realizoval pozoruhodné architektonické dílo. Chata se vyznačovala naprostým souladem s přírodou okolních svahů Šerlichu. Stavba probíhala i podle dnešních hledisek velmi rychle. Slavnostní poklepání na základní kámen proběhlo 14. září 1924 a již 27. září 1925 byla chata slavnostně otevřena za přítomnosti hlavního duchovního ochránce projektu, spisovatele Aloise Jiráska. Materiálně a finančně podpořil výstavbu Masarykovy chaty český hradecký průmyslník J. Pilnáček (známý prvorepublikový výrobce mýdla). Jeho jméno je rovněž propojeno s aktivitami hradeckého odboru KČST, kde Pilnáček pracoval osm let jako jednatel. Později se stal primátorem Hradce Králové. V roce 1933 byl postaven na terase Masarykovy chaty sloup, na němž byla umístěna jeho bysta od akademického sochaře Leoše Kubíčka. Pohnutý osud této sochy jako by symbolizoval tragické momenty v životě českého národa ve 20. století (třikrát byla odstraněna a opět znovu odhalena). Mezi četné aktivity místních poboček KČST patřilo rovněž budování chaty na Sebranickém návrší nad Vamberkem, která byla dílem vambereckého klubu turistů. Byla postavena nákladem 170 000 Kč. Předseda KČST ve Vamberku, Ladislav Bednář, místní textilní podnikatel, zakoupil 175 arů lesa a polí a financoval i další přístavby turistického objektu (mezi nimi i koupaliště). Proto chata při svém slavnostním otevření 15. srpna 1926 dostala název „Na Bednářově vyhlídce.“ Brzy se stala všeobecně známou, a to nejen mezi turisty, ale i širší veřejností. Pořádaly se zde totiž každoročně antoníčkovské „Národní krojové

9 Václav HOFRICHTER, c. d. s. 116; *Sborník 100 let tělovýchovy a sportu v Rychnově nad Kněžnou*, V. HOFRICHTER, *Rychnov n. Kněžnou*, Rychnov nad Kněžnou 1985, s. 121.

poutě na Bednářově vyhlídce”. Proto byla také vybudována příjezdová silnice.¹⁰ V závěru dvacátých let organizovali rychnovští turisté další sbírku, a to na postavení Štemberkova památníku nad hotelem Panorama v Deštném, který byl slavnostně odhalen 15. července 1928. Na začátku třicátých let vybudoval ještě turistický odbor v Rychnově turistickou klubovnu v přestavěném hotelu Studánka ve Včelném a také další noclehárny.

Finanční situace organizace se ale zhoršovala. Souvisela se světovou hospodářskou krizí, která se výrazně se projevila v celostátním měřítku. Dopady krize doléhaly také na rychnovský klub turistů, ačkoli jeho členové většinou patřili ke středním a vyšším společenským vrstvám okresního města.¹¹ Vážnější problémy však vyvolaly mezinárodní události a jejich dopad na postavení ČSR. Ohrožení republiky vyvolaly mnohá nezbytná bezpečnostní opatření, například budování pohraničního vojenského opevnění a mnohá další. V roce 1937 uzavřela československá armáda Jiráskovu stezku po hřebenech Orlických hor a brzy dramatické tragické události Mnichovské dohody a 15. března 1939 ukončily kapitolu demokratického vývoje československé turistiky, a to nejen v rychnovském regionu.

10 Ludvík POSLUŠNÝ, *Stručné dějiny města Vamberka*, Vamberk 1992, s. 118–119. Milan SEDLÁČEK, *Vamberk a okolí na starých pohlednicích*, Vamberk 2007. Alois MIMRA, *Grunty a chalupy Merklovic*, Merklovice 2007, s. 101–105.

11 Předsedové Rychnovského odboru Klubu čs. turistů v meziválečném období:

1919–1923 Pravoslav Wagner (okresní hejtman)

1923–1924 Arnošt Frauenberg (ředitel školy)

1924–1926 Ferdinand Černý (okresní školní inspektor)

1926–1927 dr. Růžička (okresní hejtman)

1927–1929 Karel Rathauský ml. (knihkupec a tiskař)

1929–1932 MUDr. Karel Řehořovský (lékař)

1932–1935 Jan Kazda (přednosta pošty)

1934–1936 Jiří Jizba (komisař)

1936–1937 MUDr. Karel Řehořovský (lékař)

1937–1939 Josef Nosek (notář) .